

საქართველოს საგარეო ეკონომიკური ორიენტაციის ვექტორის საკითხისათვის

უშანგი სამადაშვილი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
თსუ ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

ნაშრომში დასაბუთებულია საქართველოს ეკონომიკაში არსებული არასახარბიელო მდგომარეობიდან გამოსვლაში ეკონომიკური ზრდის დაჩქარების ობიექტური აუცილებლობა და გამოკვეთილია მის რეალიზებაში საგარეო ეკონომიკური ორიენტაციის სხვადასხვა ვექტორის როლი.

ხაზგასმულია, რომ ქვეყნის გარე სამყაროსთან სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობის ერთადერთი გზა, იქნება ეს ევროკავშირი, თუ ევრაზიული საბაჟო კავშირი, ეს არის გზა არსაით! სწორედ ამიტომ საქართველოს ეკონომიკური განვითარების მთავარი ვექტორი უნდა იყოს დივერსიფიცირებული საერთაშორისო ბაზრები და ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმებით ნაკისრი ვალდებულებების ეფექტიანი განხორციელება.

შემოთავაზებულია ურთიერთდაკავშირებული ღონისძიებები, რომელთა სამეურნეო ცხოვრებაში გატარება, ავტორის აზრით, ძლიერ გავლენას მოახდენს საქართველოს ევროკავშირთან და მსოფლიო ეკონომიკასთან ინტეგრაციის გაფართოებაზე, ეკონომიკურ ზრდაზე და, საბოლოო ანგარიშში, მოსახლეობის საყოველთაო და დიფერენციულ კეთილდღეობაზე.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური ზრდა, საგარეო ეკონომიკური ლიბერალიზაცია, საგარეო ეკონომიკური ორიენტაცია, დივერსიფიცირებული საერთაშორისო ბაზრები, დაბალანსებული ინტეგრაცია, ევროკავშირი, ევრაზიული საბაჟო კავში-

რი, მოსახლეობის საყოველთაო და დიფერენციული კეთილდღეობა.

შესავალი

თანამედროვე მსოფლიოში ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების უმნიშვნელოვანესი პირობაა ეკონომიკის ღიაობა (გახსნილობა). ამასთან, რაც უფრო მცირეა ქვეყანა, მით უფრო აშკარად ვლინდება აღნიშნული კანონზომიერება. სწორედ ამიტომ, საქართველოში ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის გახსნილობა, ლიბერალიზაცია. ეს იმიტომ, რომ მსოფლიო გამოცდილებიდან გამომდინარე, არსებობს ძლიერი კორელაცია (ურთიერთდამოკიდებულება) საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის ლიბერალიზაციასა და ეკონომიკური ზრდის ტემპებს შორის. ჰარვარდის უნივერსიტეტის ეკონომისტების მიერ ჩატარებულმა გამოთვლებმა აჩვენა, რომ იქ, სადაც ბოლო 25 წლის განმავლობაში ხორციელდებოდა ჩაკეტილი ეკონომიკის (პროტექციონისტული) პოლიტიკა, მოსახლეობის ერთ სულზე მშპ-ის საშუალო წლიურმა ზრდამ შეადგინა 0,7%, ხოლო იქ, სადაც ატარებდნენ ღია ეკონომიკის (ლიბერალურ) პოლიტიკას, მოსახლეობის ერთ სულზე მშპ გაიზარდა ხუთჯერ მეტად, ანუ 3,5%-ით [1, გვ.63].

ძირითადი ტექსტი

ინტერესს იწვევს საკითხი იმის შესახებ თუ ღიაობის (კარგახსნილობის) პირობებში საით უნდა მიმართოს საქართველომ საგარეო ეკონომიკური ორიენტაციის ვექტორი? ამ კითხვაზე პასუხი არაერთგვაროვანია: პოლიტიკოსების, მეცნიერ-ეკონომისტებისა და მენარმეების ერთი ჯგუფი მხარს უჭერს საქართველოს ევროკავშირში გაერთიანებას; მეორე - საქართველოს ევრაზიულ საბაჟო კავშირში ინტეგრაციას; მესამე ჯგუფი მიიჩნევს, რომ საქართველომ ინტეგრაცია უნდა მოახდინოს მთელი მსოფლიოს მასშტაბით. ცხადია, თითოეულ ამ მიმართულებას, დამაჯერებელი არგუმენტების შემთხვევაში, აქვს არსებობის

უფლება. თუმცა, მთავარია იმის გათვალისწინება თითოეული ვარიანტის შემთხვევაში როგორი იქნება საქართველოს ეკონომიკური სარგებელი და დანაკარგები.

სწორედ ამიტომ, როცა საქართველოს საგარეო ეკონომიკური ორიენტაციის საკითხი დგება, უნდა გავითვალისწინოთ ის გარემოება, რომ: საქართველოს არა ჰყავს მუდმივად კარგი და მუდმივად ცუდი ეკონომიკური პარტნიორი, საქართველოს აქვს მუდმივი ეკონომიკური ინტერესი. შესაბამისად, მისი ეკონომიკური ვექტორი იქით უნდა გადაიხაროს, საითაც მეტი ეკონომიკური სარგებელი ექნება. აქედან გამომდინარე, საქართველოს გარე სამყაროსთან სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობის ერთადერთი გზა, იქნება ეს ევროკავშირი, თუ ევრაზიული საბაჟო კავშირი, ეს არის გზა არსაით! სწორედ ამიტომ, ჩვენი აზრით, ეკონომიკის დივერსიფიკაციისა და რისკების შემცირების მიზნით ქვეყანამ ნებაყოფლობითი, ურთიერთხელსაყრელი და დაბალანსებული ინტეგრაცია უნდა მოახდინოს არა მხოლოდ ხსენებულ ორ მხარესთან, არამედ მთელი მსოფლიოს მასშტაბით.

ნათქვამის დამადასტურებელია ქვემოთ მოხმობლი სტატისტიკური მონაცემები. თუ რუსეთის მიერ საქართველოს მიმართ გამოცხადებულ ემბარგომდე და რუსეთ-საქართველოს ომამდე საგარეო ვაჭრობაში ნომერ პირველი პარტნიორი რუსეთი იყო, მერე მას თურქეთი ჩაენაცვლა. მართალია, 2006 წლის ემბარგოს შემდეგ ქართულმა ღვინომ და წყალმა ბაზრების დივერსიფიკაცია მოახდინა, მაგრამ როგორც კი გასული 2013 წლის ზაფხულში რუსეთის ბაზარი გაიხსნა, რუსეთში მოთხოვნა იმდენად დიდი აღმოჩნდა, რომ ნავარაუდევია 10 მლნ ბოთლის ნაცვლად, მარტო 6 თვეში 21-22 მლნ ბოთლი შევიდა, რაც ღვინის მთლიანი ექსპორტის უკვე 40%-ს შეადგენს. ქართული ღვინის ექსპორტში რუსეთის წილი გაიზარდა უკრაინაში დაძაბულობის გამო. **სწორედ ამიტომ, მწარე გამოცდილებიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია ღვინის საექსპორტო ბაზრის დივერსიფიკაცია.**

რუსეთისა და უკრაინაში ღვინის ექსპორტის ბაზრის აღ-

ტერნატიული ბაზრების ძიებასთან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ ევროკავშირი, ალბათ, ასეთ ალტერნატივად ვერ გამოდგება იმიტომ, რომ ევროკავშირის ბაზარზე ქართულ ღვინოს ჰყავს საკმაოდ ძლიერი კონკურენტები პორტუგალიის, იტალიის, საფრანგეთის, თურქეთის, ჩეხეთის, ავსტრალიის და სამხრეთ აფრიკის ღვინოების სახით. ქართული ნაწარმის ევროკავშირის ბაზარზე დამკვიდრება გართულებულია იმის გამოც, რომ ამ ბაზარზე ჩეხეთის ღვინო ნ-ჯერ უფრო იაფია.

სამაგიეროდ, ღვინის ბაზრის საკმაოდ დიდი პოტენციალია ჩინეთში, რომელიც თავად ღვინის უმსხვილესი მწარმოებლების ხუთეულშია. აქ წელიწადში 3 მლრდი ლიტრი ღვინოზეა მოთხოვნა. აქედან საქართველომ 1%-იც რომ მოიპოვოს ეს არის 30 მლნ ლიტრი ღვინო. თუმცა, გასათვალისწინებელია, ისიც რომ ჩინეთში ღვინის შეტანაზე მაღალია საბაჟო ტარიფი, ასევე დაბალია ქართული ღვინის ცნობადობა [2, გვ. 3]. **სწორედ ამიტომ, საჭიროა ჩინეთთან მოლაპარაკება თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის შემოღებასთან დაკავშირებით და პარალელურად ჩინელი მოსახლეობის ცნობიერებაში ქართული ღვინისა და საქართველოს პოზიტიური პოზიციონირება ანუ ბრენდირება.**

დღეის მდგომარეობით, რუსეთის წილი ქართულ ექსპორტში 9.4% შეადგენს, რაც მცირედით ჩამორჩება საქართველოს საექსპორტო ბაზრის ლიდერის - უკრაინის 10.4%-იან წილს. ამავდროულად, 2014 წლის იანვრის მონაცემებით, მთლიანი სავაჭრო ბრუნვის 6.7%-იანი წილით, რუსეთმა უკვე გადაასწრო უკრაინის 6.3%-ს და საქართველოს ნომერ მეოთხე სავაჭრო პარტნიორად ირიცხება უკრაინაზე წინ, რომელმაც მეხუთე ადგილზე გადაინაცვლა. ნათქვამზე მეტყველებს, ასევე ბოლო წლებში საქართველოს ათი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორის სისტემატიური ცვლა [3].

არც ექსპორტის სასაქონლო სტრუქტურაა უცვლელი. ასე მაგალითად, არც ისე შორეულ წარსულში საქართველოს ექსპორტულ პროდუქციაში #1 მუხლი იყო „გაჭირვების ექსპორტი“- ანუ „ჯართის ექსპორტი“. როგორც იქნა იგი აღარ არის უპირველესი მუხლი. იგი ჩაანაცვლა შედარებით ნაკლებად „გა-

ჭირვების ექსპორტმა“ - მსუბუქი ავტომანქანების რექსპორტმა, რომელმაც, ასევე, დაკარგა პოზიცია პარტნიორ ქვეყნებში (სომხეთი, აზერბაიჯანი, ყაზახეთი) ახალი რეგულაციების შემოღების გამო.

ხაზგასასმელია, რომ თვით ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმება ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცესთან დაკავშირებით, არ აწესებს რაიმე შეზღუდვას საქართველოს მიერ სხვა ქვეყნებთან სუვერენულად გაფორმებულ თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებებზე. პირიქით, თავისუფალი ვაჭრობის სივრცეები, მაგალითად, ისეთ ქვეყნებთან, როგორც არის თურქეთი, ხელს უწყობს ვაჭრობის გაფართოებას, ვინაიდან კომპანიებს ექმნებათ შესაძლებლობა ნაკლებ ფასად მოახდინონ საწარმოო პროცესებისა და იმპორტის კომპონენტების გაერთიანება. საქართველოს შეუძლია საკუთარი ნება-სურვილის მიხედვით აწარმოოს სავაჭრო ურთიერთობა რუსეთთან, უკრაინასთან, მოლდავეთთან, თურქეთთან, აზერბაიჯანთან, სომხეთთან, ყაზახეთთან, ირანთან, ამერიკის შეერთებულ შტატებთან, ჩინეთთან, ან სხვა ახლანდელ თუ მომავალ პარტნიორთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების ფარგლებში.

ევრაზიული საბაჟო კავშირის საპირისპიროდ, თავისუფალი სავაჭრო სივრცე არ ითხოვს პარტნიორებისგან თავიანთი საიმპორტო და საექსპორტო მოსაკრებელი სხვა სავაჭრო პარტნიორების ასეთივე მოსაკრებელს გაუთანაბრონ, ასევე, არ ავალდებულებს მათ, იქონიონ ასეთივე სავაჭრო პოლიტიკა მთელი მსოფლიოს მიმართ.

თვით პოლონეთისა და ბალტიისპირეთის ქვეყნების გამოცდილებაც ცხადყოფს, რომ ამ ქვეყნებმა ევროკავშირში გაწევრიანების პირობებშიც კი შეინარჩუნეს სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები, როგორც გეოგრაფიულად და ისტორიულად ახლომყოფ რუსეთთან, ასევე დსთ-ს სხვა ქვეყნებთან. ასე მაგალითად, პოლონეთის გამოცდილება უარყოფს იმ აზრს, რომ ევროკავშირის წევრობა ავტომატურად გამოიწვევს აღმოსავლეთის ქვეყნებთან სავაჭრო ურთიერთობების “გაგრილებას“.

პირიქით, პოლონეთის ევროკავშირში განევრიანების შემდეგ მნიშვნელოვნად გაიზარდა მისი ექსპორტი აღმოსავლეთის რეგიონში, კერძოდ რუსეთში, რაც გამოიწვია პოლონეთის ეკონომიკის საერთო კონკურენტუნარიანობის ზრდამ. თუ 2004 წელს აღმოსავლეთის ქვეყნების წილი პოლონეთის ექსპორტსა და იმპორტში შეადგენდა 7.0 და 9.7%-ს შესაბამისად (რუსეთზე მოდიოდა 1.7 და 2.1%), 2012 წელს იგი გაიზარდა 10.0 და 16.3%-მდე (რუსეთის წილი შესაბამისად გაიზარდა 5.4 და 14.3%-ით). ვფიქრობთ, ეს სავსებით ნორმალურია.

ის, რომ ევროკავშირის თავისუფალი სავაჭრო სივრცე ასოცირებულ და, მით უფრო, სრულფასოვან წევრებს უნარჩუნებს სუვერენულ უფლებას არანეგრო - ქვეყნებთან საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის განხორციელებაში, ვფიქრობ, ერთდროულად კარგიც არის და ცუდიც.

მოკლევადიან პერიოდში კარგია, რადგან ქართული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობა, ხარისხი, უვნებლობა და უსაფრთხოება ერთბაშად ევროსტანდარტებზე ვერ გავა. აქ აჩქარება არ ეგების. არ უნდა გავიმეოროთ პოლონეთისა თუ ბალტიისპირეთის ქვეყნების უარყოფითი გამოცდილება. ასე, მაგალითად, ექსპერტების აზრით, უმუშევრობის პრობლემა არის პოლონეთის ევროკავშირში გაერთიანების ნეგატიური ეფექტის ერთ-ერთი ნათელი მაგალითი. უმუშევრობის მაღალ დონეს კი ხსნიან ფოლადისა და ქვანახშირის მრეწველობის დემონტაჟის მცდარი პოლიტიკით, რაც, თავის მხრივ, გახდა მიზეზი მძიმე მანქანათმშენებლობის დაცემისა, რომელიც ორიენტირებულია დასახელბულ ინდუსტრიაზე. ეს გამოიწვია ევროკავშირის მკაცრი გარემოსდაცვითი სტანდარტების ზენოლამ, რომელმაც მოქმედება დაიწყო რესპუბლიკის ევროკავშირში განევრიანების შემდეგ. პოლონეთის ხელისუფლებამ მიზანშეუწონლად და ეკონომიკურად არარენტაბელურად ჩათვალა ამ სანარმოების ეკოლოგიურობის ამალღებაში მნიშვნელოვანი ინვესტიციების დაბანღება. ეს მაშინ, როცა აღნიშნული დარგები ქმნიან სამუშაო ადგილების მნიშვნელოვან რაოდენობას, რომელთა ლიკვიდაციის კომპენსირებას ვერ

მოახდენს მაღალტექნოლოგიური წარმოების და მცირე და საშუალო მეწარმეობის სექტორის დინამიური განვითარებაც კი. უკრაინაში კი, მძლავრი სამრეწველო საწარმოების (თუმცა, ეკოლოგიურად მავნე საწარმოების) შენარჩუნების წყალობით, მნიშვნელოვნად დაბალია უმუშევრობის დონე. უკრაინის ერთადერთი, მაგრამ საკმაოდ მნიშვნელოვანი უპირატესობა არის უმუშევრობის შედარებით დაბალი დონე. ან კიდევ, ბალტიისპირეთის ქვეყნები უცებ გადავიდნენ რა ევროკავშირის სტანდარტებზე, წვრილი ფერმერების 70% გაკოტრდა, რადგანაც ისინი სწრაფად ვერ მოერგნენ ევროკავშირის სტანდარტებს და ევროპულ აკრედიტებულ სახელმწიფო კონტროლის ეფექტიან სისტემას [4, გვ. 2]. სწორედ ამიტომ, საქართველომ აუჩქარებლად და თანმიმდევრულად უნდა გადახედოს და შეცვალოს ეკონომიკური კავშირები დსთ-ან. აქ გრძელვადიანი მიზნები საკმაოდ რთული და მრავალფეროვანია. დივერსიფიცირების ანუ რისკების შემცირების მიზნით არც ერთ ქვეყანაზე (მით უფრო გარკვეული რისკების შემცველი დსთ-ს სივრცის ქვეყნებზე) არ უნდა მოდიოდეს საქართველოს ექსპორტისა თუ იმპორტის 25%-ზე მეტი და ამავედროულად ჩამოყალიბდეს საგარეო ვაჭრობის უფრო თანამედროვე, მოქნილი სტრუქტურა. საქართველოს ჰყავს მოსახლეობითა და ტერიტორიით დიდი და ეკონომიკურად სუსტი მეზობლები (რუსეთი, უკრაინა, თურქეთი) და ეკონომიკურად ძლიერი ევროკავშირი. საქართველო სუსტებზეა ორიენტირებული. საქართველომ ეტაპობრივად, უმტიკინეულოდ უნდა მოახდინოს სუსტებიდან ძლიერებზე გადასვლა, გადამისამართება.

რაც შეეხება უარყოფით მხარეს, გრძელვადიან პერიოდში ყველაზე ცუდი, რაც შესაძლებელია მოჰყვეს დსთ-ან მჭიდრო ეკონომიკური კავშირების შენარჩუნებას (რასაკვირველია, იმ შემთვევაში თუ არ ამაღლდება ამ სივრცეში პროდუქციის სტანდარტები და თუ კვლავ მოხდება ეკონომიკის პოლიტიზაცია!) არის საქონლის დაბალი ხარისხი. სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ დსთ-ს ბაზრების დაბალი მომთხოვნელობა საქონლის ხარისხისადმი სამამულო საწარმოებს უბიძგებს მაგ-

რად ჩაებლაუჭონ ამ ბაზრებს, ვინაიდან იქ შედარებით იოლია პროდუქციის გასაღება, ვიდრე ევროკავშირისა თუ სხვა განვითარებული ქვეყნების ბაზრებზე.

გეოგრაფიულად ახლოს მდებარე ქვეყნების საფუძველზე ჩამოყალიბებული რეგიონული სავაჭრო შეთანხმების სიკეთეების მიუხედავად, სამწუხაროდ, რუსეთი ვერ იქცა საქართველოს საიმედო სავაჭრო პარტნიორად, რადგან მის დამოკიდებულებაში პოსტსაბჭოთა ქვეყნებთან ტრადიციულად პოლიტიკური მოტივი დომინირებს, რისი ნათელი დადასტურებაა 2006 წელს საქართველოს წინააღმდეგ ემბარგოს შემოღება (5, გვ. 45) და 1994 წელს საქართველოსთან გაფორმებული თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულების გაუქმების მცდელობები.

აქსიომატურია, რომ ადამიანებსა თუ ქვეყნებს ყველაზე მძლავრად ადუღაბებს საერთო ეკონომიკური ინტერესები, მაგრამ რატომღაც ევროპასაც საქართველო უფრო პოლიტიკურად აინტერესებს, ვიდრე ეკონომიკურად და ის ამას არც მალავს: “ევროკავშირი შეთანხმებას დებს საქართველოსთან, რადგან მიაჩნია, რომ საქართველო ადგას ევროპულ გზას და მისი სურვილი ევროპული მართვის მოდელის დამკვიდრებაა. საქართველო ევროკავშირისთვის პოლიტიკურად მნიშვნელოვანი პარტნიორია, თუმცა, ეკონომიკურად ნაკლებმნიშვნელოვანი. სწორედ ამიტომ ამბობს დამოუკიდებელი კვლევა, რომ შეთანხმების საერთო გავლენა ევროკავშირზე – საქართველოს სიდიდისა და დანარჩენ მსოფლიოსთან ევროკავშირის ვაჭრობაში საქართველოს წილის (0.1%) გათვალისწინებით – უმნიშვნელო იქნება. ამის საპირისპიროდ მოსალოდნელია, რომ ყოველწლიურად საქართველო დამატებითი შემოსავლის სახით თითქმის 300 მლნ ევროს, ანუ მშპ-ს 4.3% მიიღებს, თუკი რეფორმები განხორციელდება. ასე რომ, საქართველოს მიერ შეთანხმებიდან მიღებული სარგებელი რეფორმების პროცესზეა დამოკიდებული.” [6, გვ. 3]. გამოდის, რომ სამამულო ეკონომიკის განვითარების მოძრაობა და ლოგიკა ყოველთვის არ არის განპირობებული მხოლოდ ეკონომიკური ფაქტორებით.

ეს კი, ჩემი აზრით, საქართველოს ეკონომიკურ პერსპექტივას ნაკლებ ოპტიმისტურსა და პოზიტიურს ხდის.

ცხადია, სტაბილური, უსაფრთხო და 28 ქვეყნისაგან შემდგარი 500 მილიონიანი და მაღალი მყიდველობითუნარიანი (რეალური მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე - 32000 აშშ დოლარი) ევროკავშირის ბაზარი უფრო მიმზიდველია, ვიდრე სამი ქვეყნისაგან შემდგარი 170 მილიონიანი და შედარებით დაბალი მყიდველობითუნარიანი (რეალური მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე-დაახლოებით - 16000 აშშ დოლარი) ევრაზიული საბაჟო კავშირი, სადაც ხშირია ეკონომიკის პოლიტიკური მიზნით გამოყენების ფაქტები. დიახ, ევროკავშირის ბაზარი ერთობ მიმზიდველია, მაგრამ ამავდროულად მაღალი მომთხოვნიც. სწორედ ამიტომ, საქართველოს სავაჭრო კავშირები ამ ბიზნეს-სამყაროსათან უნდა გაღრმავდეს და გაფართოვდეს იმ ზომით, რა ზომითაც გაიზრდება საქართველოს პროდუქციის კონურენტუნარიანობა - ხარისხი, უვნებლობა, უსაფრთხოება და კანონმდებლობა, სახელმწიფო აკრედიტაციის სისტემა, ინფრასტრუქტურა და ადგილობრივი კადრების კვალიფიკაცია დაუახლოვდება ევროპულს. გონიერ და ფხიზელ ევროპელ ბიზნესმენს ვერ შეიყვან შეცდომაში დაპირებებით, განსაკუთრებული და შეღავათიანი პირობებით, რომლითაც იგი ისარგებლებს პრივილიგირებული წესით. ის დაიჯერებს და ენდობა მხოლოდ იმ პირობებს, რომელიც ვრცელდება მთელს ქვეყანაში.

ყველა ნორმალური, საღად და სტრატეგიულად მოზროვნე ხელისუფლება საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების ქვეყნობრივ (გეოგრაფიულ) და პროდუქტიულ დივერსიფიკაციას ახდენს, ბაზარზე გასვლის ახალ-ახალ, მოკლე, უსაფრთხო და ეკონომიურ გზებს ეძებს, ანუ ახორციელებს დაახლოების და არა გაუცხოების პოლიტიკას. ქვეყნისთვის ერთი და ორი საგარეო ბაზარი 25%-ზე მეტი წილით დივერსიფიკაციას არ ნიშნავს. რაც მარავლფეროვანია, დივერსიფიცირებულია ბაზარი, მით მცირეა რისკები და მით მაღალია გრძელვადიანი წარმატებების შესაძლებლობა და პირიქით. მაგალითად, უკ-

ანასკნელი ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ქვეყნების შედარებითი ანალიზი ცხადყოფს, რომ სწრაფად მზარდ ქვეყნებს, სადაც როგორც მოსახლეობა, ასევე ეკონომიკა იზრდება, უმეტესად აზიის სახელმწიფოები მიეკუთვნებიან. ესაა: სამხრეთ კორეა, სინგაპური, ტაილანდი, იაპონია, ჩინეთი, ინდონეზია. საყურადღებოა, თუ რა საერთო მახასიათებლები ჰქონდა ამ ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებას. **ზემოთ ჩამოთვლილი სწრაფად მზარდი ქვეყნების მთავარი საერთო თავისებურება წარმოების დივერსიფიკაციის მაღალი მაჩვენებელია.** მართლაც, სამხრეთ კორეას რომ არ აერჩია დივერსიფიცირების გზა და ტრადიციულ კონკურენტულუპირატესობას გაჰყოლოდა, დღეს ის კვლავ ბრინჯის მწარმოებელი ქვეყანა იქნებოდა და არა მსოფლიო ლიდერი ავტომობილების, ელექტოტექნიკისა და ე.წ. „სმარტფონების“ წარმოებაში. მაშასადამე, ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმების რატიფიკაციის შემდეგ საქართველოში შესაძლოა წარმოების სრულიად ახალი დარგები აღმოცენდეს და განვითარდეს.

დიახ, საქართველოს მცირე საექსპორტო ბაზრის გათვალისწინებით შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმება უფრო ახალი საექსპორტო პროდუქციის შექმნას შეუწყობს ხელს, ვიდრე არსებულის გაფართოებას. ეს ვარაუდი განსაკუთრებით მართლდება, როდესაც არსებული საექსპორტო კალათა თითქმის არანაირ გადამუშავებულ პროდუქტს არ მოიცავს. ჯერჯერობით საქართველოს მრეწველობის რამდენიმე სექტორი შრომის საერთაშორისო დანაწილების მიღმაა. საექსპორტო პოტენციალი კვლავ გამოუყენებელია. რეალური ეკონომიკური ზრდის არსებითი მატება, სავარაუდოდ, საქართველოს საექსპორტო კალათის მნიშვნელოვან სტრუქტურულ ცვლილებებს დაემთხვევა. ამიტომ, ექსპორტის ხელშეწყობის პოლიტიკის მიზანი იმავე პროდუქტის მოცულობის გაზრდა კი არ უნდა იყოს, არამედ იმ ახალი საექსპორტო პროდუქტების აღმოჩენა და გამოყენება, რომელთა კონკურენტული წარმოება შესაძლებელია შედარებით დაბალი სავაჭრო ბარიერებისა და ბაზრის განვითარების ხელშემწყობი

ადგილობრივი პოლიტიკის განხორციელებით [7.გვ.20-21].

საქართველოს საექსპორტო პროდუქციაში რესურსების უპირატესი წილი მართლაც იმას მოწმობს, რომ ქვეყნის გადამამუშავებელი მრეწველობა ჯერ კიდევ ვერ ჩაწნულა შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში. ეს უდავოდ პრობლემაა, მაგრამ, ამავდროულად, ექსპორტის ზრდის ერთგავრი ახალი შესაძლებლობა და რეზერვი. საქართველოში სამრეწველო ინდუსტრიას შეუძლია დიდი წვლილი შეიტანოს ისეთი ეკონომიკის ჩამოყალიბებაში, რომელიც „სასტუმროებისა და რესტორნების“ ეკონომიკაზე დიდად უფრო მნიშვნელოვანი იქნება. მრეწველობის აღორძინების გარეშე, საქართველოს გაუჭირდება ყველაზე კვალიფიციური მოქალაქეების შენარჩუნება. თუ საქართველო უგულვებელყოფს მრეწველობის ფაქტორს და „სასტუმროებისა და რესტორნების“ ეკონომიკად დარჩება, რატომ უნდა შეინუხონ თავი საქართველოს ახალგაზრდებმა საზღვარგარეთ სწავლით, რომელიც საკმაოდ რთული და ძვირია? ან რატომ უნდა დარჩნენ ისინი საქართველოში, სადაც ცოდნისა და ნიჭის გამოყენების საშუალება არ მიეცემათ? ან საერთოდ რატომ უნდა მომზადდეს ბიზნესის მართვის სპეციალისტები? (8.გვ.52).

თუ არ გვექნება ელექტროენერგია, ვერანაირ საწარმოზე პრეტენზიას ვერ განვაცხადებთ იმიტომ, რომ საწარმოებს სჭირდებათ ელექტროენერგია. საწარმოები ეს არის ერთ-ერთი საშუალება ხალხის დასაქმების, მით უმეტეს შეგვიძლია ეს ქალაქებში იყოს განლაგებული. **ამიტომაცაა, რომ დღეს საქართველოს ეკონომიკური ზრდა პირდაპირ უკავშირდება სამრეწველო ინდუსტრიის შექმნას, რაც, თავის მხრივ, ენერგეტიკის განვითარებას მოითხოვს.** წინააღმდეგ შემთხვევაში საქართველო დარჩება ჩამორჩენილი ქვეყანა. ენერგო დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით, საჭიროა სერიოზული გაძლიერება. ამისთვის კი საჭიროა დამატებითი შემოსავლები და ინვესტიციები. საქართველო შეზღუდული რესურსების ქვეყანაა და ყველა სახის ნედლეული არ გვაქვს. ამიტომ აუცილებელია ჩვენი ქვეყნის მდიდარი ჰიდრორესურსების ეფექტიანი გამოყენება. ცხადია,

ეს უნდა მოხდეს ეკოლოგიური და სოციალური ფაქტორების გათვალისწინებით. რისკები და ზიანი მინიმუმამდე უნდა იქნას დაყვანილი. ამ მიმართებით სახელმწიფოს მიდგომა უნდა იყოს ასეთი: მოუსმინოს სამამულო და უცხოელ ექსპერტებს, სპეციალისტებსა და მოსახლეობას და შემდეგ მიიღოს ინტერესების დამბალანსებელი ოპტიმალური გადაწყვეტილება. რა თქმა უნდა, ალტერნატიული ენერგეტიკაც უნდა განვითარდეს.

მრეწველობის, კერძოდ, კვებისა და მსუბუქი მრეწველობის განვითარების სტიმულირებისათვის კი აუცილებელია სოფლის მეურნეობაში მწარმოებლურობის ამაღლება. თუ სოფლის მეურნეობაში წვრილი გლეხური მეურნეობების კოოპერირებით, შრომის კაპიტალაღჭურვილობისა და ადამიანური კაპიტალის განვითარებით არ ამაღლდა შრომის მწარმოებლურობა, არ გამოთავისუფლდა აქედან სამუშაო ძალა მეორეული და მესამეული დარგებისათვის, ვერ განვითარდება მასთან დაკავშირებული კვებისა და მსუბუქი მრეწველობა, ასევე, ტურიზმი, სადაც სამრეწველო პროდუქციისა და მომსახურების 50-60% იწარმოება და სადაც გაბატონებულია მცირე და საშუალო ბიზნესი.

ამის გამოა, რომ სოფლის მეურნეობა არის ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი პრიორიტეტი. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საქართველოსთვის მიზანშეწონილია არა უბრალოდ გლეხური ნატურალური მეურნეობა, არამედ საშინაო და საერთაშორისო ბაზარზე ორიენტირებული, ინდუსტრიული ფერმერული მეურნეობა (კოოპერატივი), რომელიც დაფუძნებული იქნება სასოფლო სამეურნეო მუშაკებისათვის მომზადება-გადამზადების, მარცვლეულის ახალი სახეობების, სათესლე მასალის, გენეტიკურად პროდუქტიული ცხოველთა ჯიშების, წარმოების პროგრესული ტექნოლოგიების, აგრო-ტექნიკის, შხამქიმიკატების, სასუქების, საირიგაციო სისტემის, საიმედო სადისტრიბუციო არხების, ბაზრებისა და ფინანსების ხელმისაწვდომობაზე. სოფლის მეურნეს, ასევე, უნდა მიეცეს თანამედროვე ცოდნა იმასთან დაკავშირებით თუ როგორ აწარმოოს უფრო ეფექტიანად მოთხოვნადი პროდუქცია მისაღები

სტანდარტებით; სად მოახდინოს უკვე მოყვანილი პროდუქტის რეალიზება. წელიწადის ნებისმიერ დროს ქართულ პროდუქციაზე ტურისტთა და მოსახლეობის მოთხოვნილების დაკმაყოფილებისათვის მნიშვნელოვანია, აგრეთვე, სასაწყობო მეურნეობა და შესაბამისი ლოგისტიკური ცენტრები. სოფლად ეკონომიკური პოლიტიკის სრულყოფის ღონისძიებები უნდა მოიცავდეს არა მხოლოდ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებას, არამედ საერთოდ, სოფლის კომპლექსურ განვითარებას, სოფლის მეურნეობისათვის ბაზრის მოძიებას და ბაზრის მოთხოვნების შესაბამისად სოფლის მეურნეობის სტრუქტურის გარდაქმნას.

ახალი, ქართული ბაზრის გახსნასთან დაკავშირებით ევროპულ კომპანიებს აქვთ ალტერნატივა: ან გაზარდონ მზა პროდუქციის ექსპორტი და ინვესტიციები ლოგისტიკაში, ან გააფართოონ კაპიტალის ექსპორტი საქართველოში, მოაწყონ აქ საკუთარი თუ ერთობლივი საწარმოები. **მსოფლიო გამოცდილებიდან გამომდინარე, ქვეყანა ეკონომიკურ ინტეგრაციას იწყებს ექსპორტ-იმპორტით და არა ინვესტიციებით.** ამიტომ, საქართველოს ევროკავშირთან ინტეგრაციის გარდამავალ ეტაპზე (ანუ ღრმა და ყოვლის მომცველი სავაჭრო რეჟიმის პირობებში) ევროპული პარტნიორი საწარმოები აქ, ალბათ, გააფართოებენ, პირველ რიგში, საქონლის ექსპორტს და არა ინვესტიციებს და ტექნოლოგიებს. ასევე, ზედმეტად არ უნდა იქნეს შეფასებული ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმების მნიშვნელობა. „ღრმა და ყოვლისმომცველი სავაჭრო სივრცე“ ქართველ მეწარმეებს დიდ შესაძლებლობებს სთავაზობს, თუმცა, **შეთანხმების ხელმოწერისთანავე ანუ მოკლევადიან პერიოდში ექსპორტის მაღალი მაჩვენებელი ვერ დაფიქსირდება**, რადგან ქართული საექსპორტო პროდუქციისათვის უტარიფო დაშვება არ წარმოადგენს ძირითად ბარიერს. პროდუქციის ხარისხთან ერთად სახელმწიფო კონტროლის ეფექტიანი სისტემაც გარანტირებული უნდა იყოს. მხოლოდ სახელმწიფო კონტროლის ეფექტიანი სისტემის ამოქმედების შემდეგ არის შესაძლებელი, რომ ევროკავშირმა მაღალი რისკის შემცველ პროდუქტებზე

(ხორცპროდუქტები, რძისპროდუქტები, თაფლი და სხვა) საქართველოდან ექსპორტი დაუშვას. მეწარმემ უნდა უზრუნველყოს, რომ პროდუქციის ხარისხი ევროკავშირის მოთხოვნებს აკმაყოფილებდეს. სპეციალური მომზადება სჭირდებათ სახელმწიფო ორგანოებსაც. მაგალითად, სურსათის უვნებლობის სააგენტო უნდა იყოს იმ დონეზე, რომ მან შესაბამისი ინსპექტირების ჩატარება შეძლოს. როდესაც ქვეყანა განაცხადებს მზადყოფნას და იტყვის, რომ მაგ. ხორცპროდუქტების წარმოების სისტემა ევროკავშირის სტანდარტებს შეესაბამება, მაშინ ჩამოვა მისია და ამ სისტემას შეამოწმებს [9, გვ.1]. **გარადამავალი პერიოდის გასვლის, ანუ დაახლოებით რვა წლის, შემდეგ ევროპული ხარისხის მოთხოვნები სავალდებულო გახდება როგორც ექსპორტიორებისთვის, ისე ადგილობრივი ბაზრის რეალიზატორებისთვის.**

საშუალოვადიან და გრძელვადიან პერსპექტივაში მოსალოდნელია, რომ ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმება გაზრდის სამამულო და პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს, ხელს შეუწყობს ახალი კომპანიების შექმნას და ეკონომიკის რამდენიმე სექტორის მოდერნიზებას რეფორმების საშუალებით, რაშიც საქართველოს ევროკავშირიც დაეხმარება. ინვესტიციების მოსალოდნელი ზრდის ხარჯზე შეიქმნება სამუშაო ადგილები, რაც დადებითად აისახება ხელფასების ზრდაზე. ჰარმონიზებული წესების შემუშავება მოქალაქეებისა და ბიზნესისთვის მეტად გამჭვირვალე გახდება და უფრო მეტი შესაძლებლობა ექნებათ, მიიღონ შეთანხმების განხორციელებასთან დაკავშირებული ინფორმაცია საქართველოს მთავრობიდან. თუმცა, ევროკავშირის წევრი თუ არანევრი ქვეყნების ინვესტიორების საქართველოში მოზიდვაში დიდ კონკურენციას გვინევს ევროკავშირის წევრობის კანდიდატი თურქეთი, რომელსაც ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულება გაფორმებული აქვს 1963 წლიდან და რომელიც მოსახლეობის რაოდენობით საქართველოს შესაბამის მაჩვენებელს დაახლოებით თხუთმეტჯერ, ხოლო მოსახლეობის ერთ სულზე მშპ-ით დაახლოებით სამჯერ აღემატება [10, გვ.241]; ე.ი. ქვეყნის ხელისუფლებამ ისე მიმ-

ზიდველად უნდა „შესთავაზოს“ საქართველო უცხოელ ინვესტიორებს, რომ იგი გააცნოს, მოაწონოს, მოანდომოს და არჩიონ თურქეთს.

სამართლიანობიდან გამომდინარე, ასოცირების შეთანხმება გარკვეულწილად არათანაბარ პირობებაში აყენებს მხარეებს. მაგალითად. შეთანხმების **თანახმად, 28 სატარიფო ხაზზე (ხილი, ბოსტნეული, ყურძენი ანუ რაც საქართველოსთვის სტრატეგიულია) იმოქმედებს ევროკავშირში „შესვლის ფასი“ - Entry Price, ანუ იმპორტის ფიქსირებული ფასი.** ეს ნიშნავს, რომ თუ საქართველოში შექმნილი პროდუქციის გასაყიდი ფასი (საინვოისო ფასი) ევროკავშირის დადგენილ ფიქსირებულ ფასზე დაბალი იქნება, იმპორტიორს ამ ფასთა სხვაობის დაფარვა მოუწევს, ხოლო თუ გასაყიდი ფასი ევროკავშირის „ფასის“ ტოლი ან მასზე მეტი იქნება, პროდუქცია საბაჟო გადასახადისგან სრულად გათავისუფლდება. **ევროკავშირიდან საქართველოში კი ძირითადი 28 პროდუქტი შემოვა დაუბეგრავად.**

ისიც უნდა ითქვას, რომ ეკონომიკა მოძრაობაში მოჰყავს ენერგომატარებლებს. არადა, ევროპას არც ნავთობისა და არც გაზის დიდი მარაგები არა აქვს. ამჟამად ევროკავშირი ახდენს ნედლ ნავთობზე მოთხოვნის 70%-ის იმპორტს, ხოლო 2030 წლისათვის იგი 90%-მდე გაიზრდება. დღეს ბუნებრივი აირის 40%-მდე იმპორტირებულია, 2030 წლისათვის პროგნოზის თანახმად ეს ციფრი თითქმის 70%-მდე გაიზრდება [11, გვ. 24-25]. ე. ი. ამ მიმართებით ევროკავშირში არ იკვეთება ოპტიმისტური პერსპექტივა.

მთლიანობაში, სამამულო ეკონომიკისთვის ევროპული ინტეგრაციის ვექტორის პოტენციური სარგებელი ძალიან მიმზიდველია, თუმცა, საფრთხეც ბევრია. ამ მიმართულებით წარმატების მიღწევა დიდადაა დამოკიდებული ქვეყნის ხელმძღვანელობის, სამამულო მენარმეთა ფენისა და ევროკავშირის ერთობლივ ძალისხმევასა და მათ კოორდინირებულ მოქმედებაზე. თუმცა, მთავარი მაინც ქვეყნის ხელმძღვანელობის პოლიტიკური ნებაა ეს მოძრაობა მიიყვანოს ევროკავშირთან სრულფასოვან ინტეგრაციამდე. წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ

საქართველო დარჩება მხოლოდ ასოციაციისა და თავისუფალი ვაჭრობის ზონის ეტაპზე, იგი დაკარგავს ჩრდილოეთის ვექტორის შესაძლებლობებს და ამავედროულად ვერ მიიღებს საგრძნობ დივიდენდებს დასავლეთის მიმართულებითაც. საქართველო დარჩება ცივილიზებული ევროპის სანედლეულო და მდარე ხარისხის საქონლის გასაღების ერთგვარ დანამატად, გარკვეულწილად დაკარგავს სუვერენულობას, რადგანაც რიგ საკითხებში (როგორიცაა კანონმდებლობის ჰარმონიზება, ტექნიკური რეგლამენტაციების შემუშავება, საერთაშორისო აკრედიტაცია და მისი დაცვა, წარმოებული პროდუქციის მიერ ეკოლოგიური, ფიტოსანიტარული მოთხოვნების დაცვა და სხვა), მართვას დაექვემდებარება ბრიუსელიდან. ევროკავშირთან ინტეგრაციის საბოლოო ეფექტი დამოკიდებულია იმაზე, როგორ მოხდება შეთანხმებით ნაკისრი ვალდებულებების ქართულ რეალობაში განხორციელება. საჭიროა ამ საქმის ბოლომდე მიყვანა.

ევროკავშირთან, ევრაზიულ საბაჟო კავშირთან და მთლიანად მსოფლიო ეკონომიკასთან ინტეგრაციის საფუძველზე საქართველოს კომპანიების საშინაო და საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის ამღლებისა და ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებისათვის, ჩვენი აზრით, მიზანშეწონილია:

– **ქვეყანაში არა არასტაბილურობის სტაბილურობა (რასაც, სამწუხაროდ, ბოლო დროს აქვს ადგილი პოლიტიკური კინკლაობის გამო), ან არა უბრალოდ მდგრადი, არამედ პროგნოზირებადი პოლიტიკური და ეკონომიკური სტაბილურობა.** ამ უკანასკნელის გარეშე ინვესტიციებზე საერთოდ და, მით უფრო, გრძელვადიან უცხოურ ინვესტიციებზე და მის თანმდევ დადებით ეფექტებზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია. არადა, ინვესტიცია ეკონომიკისთვის იგივეა, რაც სანვაჟი ავტომობილისთვის. როგორც სანვაჟის გარეშე ვერ მოძრაობს ავტომობილი, ისე ინვესტიციების გარეშე – ეკონომიკა. თავის მხრივ, ინვესტორი არის ე. წ. ლაკმუსის ქალალდი, რომლითაც ფასდება ქვეყანაში საინვესტიციო გარემო (კლიმატი). **საჭიროა ერის ერთობა და არა დაპირისპირება და გათიშულობა. ინვესტორთათვის ქვე-**

ყანა უნდა იყოს უსაფრთხო, კომფორტული და ამავდროულად არსებობდეს აქ წარმოებული პროდუქციის საერთაშორისო ბაზრებზე გატანის მოკლე, ეკონომიური და უსაფრთხო გზები;

– მძლავრი საშუალო კლასის ფორმირება, რადგანაც განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებიდან გამომდინარე მდგრადი და პროგნოზირებადი სტაბილურობის გარანტი სწორედ საშუალო ფენაა (კლასია), რომელიც მოიცავს მოსახლეობის 50-60%-ს. დღეს საქართველოში საშუალო ფენა შეადგენს დაახლოებით 25%-ს. იმ შემთხვევაში, როდესაც საზოგადოება მხოლოდ ღარიბების უდიდესი და მდიდრების უმცირესი რაოდენობით არის წარმოდგენილი, საგანგებო შემოსავლებრივი უთანაბრობის გამო არსებობს დაპირისპირებული მხარეების შეჯახების დიდი ალბათობა ანუ რევოლუციური საშიშროება და, შესაბამისად, ქვეყნის პოლიტიკური არასტაბილურობის საფრთხე. ამასთან, მხოლოდ მდიდრებისა და ღარიბების სტრუქტურით წარმოდგენილ საზოგადოებაში ეფექტიან, ინოვაციურ ეკონომიკაზე და დემოკრატიულ, მიუკერძოებელ, თავისუფალ არჩევნებზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია;

– იმგვარი რეგულაციების შემოღება რომელშიც დაბალანსდება ქვეყნის, ბიზნეს-სექტორისა და ევროკავშირის ინტერესები. ბოლო პერიოდში მთავრობის მხრიდან ბიზნეს-გარემოს გამაუარესებელი რეგულაციების მიღება განაპირობა იმან, რომ ბიზნეს-ასოციაცია არ იყო ჩართული გადაწყვეტილებების მიღებაში. ახლა ეს შეცდომები მთავრობამ აღიარა, გაითვალისწინა და შეუდგა მათ გამოსწორებას. სწორედ ამიტომ საჭიროა მუდმივი, დროული დიალოგი (კომუნიკაცია) კერძო სექტორსა და სახელმწიფოს შორის, რათა გამოირიცხოს, ან მინიმუმამდე დავიდეს ბიზნეს-გარემოს გამაუარესებელი სამთავრობო გადაწყვეტილებები. მაგალითად ისეთები, როგორიცაა: ინვესტიციების შემაკავებელი შრომითი მიგრაციის კანონი, შრომის ინსპექცია, ტურისტთა ნაკადების შემამცირებელი სავიზო რეჟიმი, მიწებისა და უძრავი ქონების ყიდვა-გაყიდვის შემზღუდველი კანონები და სხვა, რაც ამცირებს პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს, ექსპორტს, ტურისტთა ნაკადებს, დო-

ლარის შემოდინებას, ხელს უწყობს ლარის დოლარის მიმართ გაუფასურებასა და ეკონომიკურ არასტაბილურობას. **არადა, სწორედ სახელმწიფოს პრეროგატივაა დაიცვას ეროვნული ფულის (ლარის) სიმტკიცე, ისე როგორც ამას აკეთებენ მესაზღვრეები ქვეყნის საზღვრების მიმართ;**

– არა მხოლოდ დასავლეთსა და აღმოსავლეთს, ჩრდილოეთსა და სამხრეთს შორის სატრანზიტო ფუნქციაზე, გარედან მიღებულ შემოსავლებსა და იმპორტზე ორიენტაცია, არამედ, უწინარეს ყოვლისა, საშინაო წარმოების გაჩაღება და დაკარგულ ტერიტორიებთან და სამხრეთ კავკასიის უშუალო მეზობელ ქვეყნებთან (აზერბაიჯანი და სომხეთი), მოსახლეობის რაოდენობითა და ტერიტორიით დიდ, მაგრამ ჯერ კიდევ ეკონომიკურად სუსტ ქვეყნებთან (რუსეთი, უკრაინა, ყაზახეთი, თურქეთი, ირანი, ჩინეთი და სხვა), ევროკავშირთან და განვითარებულ ქვეყნებთან (აშშ, დიდი ბრიტანეთი, კანადა, იაპონია და სხვა) სულ უფრო სრული, ფართო, ორმხრივი ინტეგრაცია. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების მთავარი ვექტორი უნდა იყოს დივერსიფიცირებული საერთაშორისო ბაზრები და ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმებით ნაკისრი ვალდებულებების ეფექტიანი განხორციელება. წინააღმდეგ შემთხვევაში ჰარმონიზაციის ვადები გახანგრძლივდება. უნდა გვახსოვდეს ისიც, რომ საქართველო არის არა მხოლოდ გლობალური ეკონომიკის, არამედ რეგიონული ეკონომიკის ნაწილიც და საჭიროა ამ მიმართებით ინტერესთა დაბალანსება;

– საგარეო ვაჭრობის ბალანსის უარყოფითი სალდოს მინიმიზება. ამ მიმართებით საჭიროა ეკონომიკური ზრდის სტიმულირება ექსპორტის ზრდით, მისი სტრუქტურის ოპტიმიზაციითა და დივერსიფიკაციით (ექსპორტზე ორიენტაცია პირველ რიგში შეეხება მსხვილ საწარმოებსა და უცხოურ ინვესტიციებს. ამგვარი ორიენტაცია უფრო მეტ ხარჯებთან არის დაკავშირებული). საქართველოსთვის, ასევე, მნიშვნელოვანია იმპორტჩანაცვლების ანუ იმპორტული პროდუქციის ადგილობრივი პროდუქციით ჩანაცვლების პოლიტიკა, რომელიც პირველ რიგში წახალისებს უპირატესად ადგილობრივ რესურსებზე და

მომხმარებლებზე მომუშავე მცირე და საშუალო ბიზნესს, შეამცირებს არარაციონალურ იმპორტს და ქვეყნიდან ვალუტის გადინებას. ქართველმა მენარმეებმა ჯერ უნდა აითვისონ შინა ბაზარი და მერე ეცადონ მსოფლიო ბაზარზე გასვლა-დამკვიდრებას. სხვაგვარად, თუ არა გაქვს შესაძლებლობა სხვა ქვეყანაში შექმნა „მეორე ეკონომიკა“, უნდა შექმნა საკუთარი საშინაო ბაზარი და შეამცირო სხვა ქვეყნების „მეორე ეკონომიკები“. სწორედ ამისათვის არის აუცილებელი იმპორტჩამნაცვლებელი პოლიტიკა. წინააღმდეგ შემთხვევაში საქმე გვექნება ქართულ თქმასთან: „ძალდი შინ არ ვარგოდა და სანადიროდ გარბოდაო!“;

– მენარმეობის განვითარების ხელშემწყობი სახელმწიფო პროგრამის “ანარმოე საქართველოში“- ფარგლებში აფხაზებს და ოსებს საშუალება უნდა მიეცეთ საქართველოს შეღავათებით ისარგებლონ ევროკავშირის ბაზარზე (ამასთან დაკავშირებით ლოგიკურია გავიხსენოთ, რომ იაპონიამ ჩრდილო ამერიკისა და ევროკავშირის ბაზარზე შესვლისათვის ადგილობრივი სანარმოები გახსნა მექსიკაში და დიდ ბრიტანეთში!);

– ევროკავშირთან და მსოფლიოსთან ინტეგრაციის გაფართოება-გაღრმავებისათვის საბაზრო მოთხოვნების შესაბამისად საქართველოს ეროვნული მეურნეობის მოდერნიზაცია და დივერსიფიკაცია (გამრავალფეროვნება, რომ არც ერთ ქვეყანაზე, მით უფრო გარკვეული რისკების შემცველი დსთ-ს სივრცის ქვეყნებზე, არ მოდიოდეს საქართველოს ექსპორტისა თუ იმპორტის 25%-ზე მეტი). მოდერნიზაცია გულისხმობს პოსტსაბჭოური ეროვნული ეკონომიკის, ტექნიკისა და ტექნოლოგიების თანამედროვე საბაზრო მოთხოვნებისა და გემოვნების შესაბამისად განახლებას, ანუ მის გათანამედროვეობას. ეს მოითხოვს ჰიდროენერგეტიკის, სოფლის მეურნეობის, კვებისა და მსუბუქი მრეწველობის, ტურიზმისა და საქართველოს, როგორც რეგიონის საერთაშორისო მნიშვნელობის ლოგისტიკური ჰაბის (ცენტრის) ფორმირებას;

– ეკონომიკის განვითარებაში მემკვიდრეობითობის კულტურის დამკვიდრებისათვის მთავარ რეფორმატორად უნდა

გამოვიდეს არა რომელიმე პოლიტიკური პარტია (პოლიტიკური პარტია შეიძლება დაიშალოს, სახელმწიფოს დაშლა კი მიუღებელია. პოლიტიკურ პარტიას არა აქვს გრძელვადიანი პროგრმა, ის ოთხი წლით მოდის და მიდის, სახელმწიფო კი რჩება), არამედ სახელმწიფო;

– ცხოვრების ყველა სფეროში ყველაზე მაღლა უნდა იდგეს კანონი და გამოირიცხოს შერჩევითი სამართლიანობა. კანონის უზენაესობა საიმედოთ დაიცავს კერძო საკუთრებას. თუ შეილახა კერძო საკუთრების უფლება, ან წარმოიშვა სამეუნეო დავა, უნდა არსებოდეს ობიექტური, მიუკერძოებელი სასამართლო, რომელიც დაიცავს სამართლიანობას;

– ევროპასთან ჰარმონიზებული ინსტიტუციონალური გარემო. ევროპული ინსტიტუციონალური გარემო კი გულისხმობს არა მხოლოდ ცივილიზებულ კანონებს, სამართლებრივ ნორმებსა და ინსტიტუტებს, რომლებიც მიიღებენ და დაიცავენ კანონებს, არამედ მოსახლეობის მართლშეგნების, კანონისადმი მორჩილების, პატივცემლური დამოკიდებულების გამომუშავებას, ე.ი. მართლშეგნების მდიდარ ტრადიციასაც. ცხადია, ყოველივე ამას გარკვეული დრო სჭირდება. მით უფრო საქართველოში, სადაც, დიდი ილიას თქმით, „კანონი გზაზე გადებული თოკია, რომელსაც დიდი კაცი ზემოდან გადააბიჯებს, პატარა კაცი კი ქვემოდან ძვრება“;

– ევროპის ბაზარზე შესვლისა და იქ დამკვიდრებისათვის მნიშვნელოვანია, არა მხოლოდ სატარიფო და არასატარიფო (ტექნიკური) ბარიერების მოხსნა, არამედ გონივრული საერთაშორისო მარკეტინგიც. ამ მიმართებით საჭიროა ჩვენი მენარმეების საერთაშორისო კონურენტუნარიანობისათვის მარკეტინგული ცნობიერების ამაღლება, რათა მათ შეძლონ მიზნობრივი უცხოური ბაზრიდან გამომდინარე სტრატეგიის (დიფერენციაციის, ხარჯებით ლიდერობის, ფოკუსირების) და მარკეტინგული მიდგომის (ეთნოცენტრისტული, პოლიცენტრისტული, გეოცენტრისტული) სწორად განსაზღვრა. უნდა გვახსოვდეს, რომ ევროკავშირი ერთი ქვეყნის ბაზარი არ არის. მაგალითად, ისეთი, როგორიცაა აშშ-ის ბაზარი. ეს არის

28 ქვეყნის გაერთიანებული ბაზარი. სწორედ ამიტომ იმ ქვეყნებში, სადაც საქართველოს ნაკლები ცნობადობაა, საჭიროა უცხოელ მომხმარებელთა ცნობიერებაში ქართული პროდუქციისა და მათი მწარმოებელი კომპანიების პოზიტიური პოზიციონირება, ასევე, მეტი ინფორმაცია და რეკლამა საქართველოს შესახებ და მისი ბრენდირება;

– რეგიონულ ქრთმში ბიზნესის ასიმეტრიული განვითარების გამო აუცილებელია რეგიონებში სახელმწიფოს მხრიდან მწარმოების წახალისების პოლიტიკის გატარება (ფინანსური დახმარება, უფასოდ ინფორმაციის მიწოდება და ბიზნესის მართვის ცოდნის გაუმჯობესება და სხვა), რომლითაც მოხდება ადგილობრივი მწარმოების კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, შემცირდება რეგიონის მკვიდრთა დედაქალაქში მიგრაცია, რეგიონში ჩამოყალიბდება თანამედროვე ბიზნეს-პრაქტიკა, ადგილებზე მოხდება შემოსავლების გამომუშავება და ათვისება და რამდენადმე შერბილდება რეგიონებსა და ცენტრს შორის შემოსავლებრივი უთანაბრობა;

– საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარება სამი მიმართულებით: 1) საექსპორტო ანუ ვალუტის შემომტანი (ციტრუსები და ციტრუსების პროდუქცია, ღვინო და ღვინის პროდუქცია, ხილი და ხილის პროდუქცია, ბოსტნეული და ბოსტნეულის პროდუქცია და სხვა) დარგები; 2) ვალუტის შემომტანი საკურორტო და ტურისტული ინდუსტრიის მომსახურება; 3) ქვეყნისთვის სტრატეგიული ანუ სასიცოცხლო მნიშვნელობის, სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველმყოფი მემცენარეობა, მეცხოველეობა და მეფრინველეობა. **სოფლად ეკონომიკური პოლიტიკის სრულყოფის ღონისძიებები უნდა მოიცავდეს არა მხოლოდ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებას, არამედ საერთოდ, სოფლის ეკონომიკის კომპლექსურ განვითარებას;**

– სოფლის მეურნეობის ბუნებრივ კატაკლიზმებზე (გვალვა, ქარბნალექიანობა და სხვა) დიდად დამოკიდებულებისა და მაღალრისკიანობის გამო საჭიროა გამართული აგროდაზღვევის სისტემა სახელმწიფოს თანამონაწილეობით, რათა პოტენციურ მწარმეებს არ დაეკარგოთ აგრარული ბიზნესის წარმოებ-

ის აპეტიტი და საშიშროება არ შეექმნას ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოებასა და სოფლის მეურნეობაზე მიბმული დარგების განვითარებას;

– წვრილი გლეხური მეურნეობების გაერთიანება სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებში. სასოფლო სამეურნეო საწარმოების ეფექტიანობის ამაღლების უმთავრესი გზაა თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკა. შესაბამისად საჭიროა კოოპერაციის ფართო განვითარება სოფლად. წახალისდეს მსხვილი ფერმერული და არა წვრილი გლეხური მეურნეობები, რომლებიც უპირატესად საკუთარი მოხმარებისათვის აწარმოებენ პროდუქციას. თუ გავითვალისწინებთ ჩვენი ქვეყნის ევროპისაგან დაცილების მანძილს, აქცენტი უნდა გადავიტანოთ არა ნედლ, მალფუჭად, არამედ გადამუშავებულ სამრეწველო პროდუქციაზე.

დასკვნა

ჩემი აზრით, ზემოთ ჩამოთვლილი ურთიერთდაკავშირებული ღონისძიებების გატარება ძლიერ გავლენას მოახდენს საქართველოს ევროკავშირთან და მსოფლიო ეკონომიკასთან ინტეგრაციის გაფართოებაზე, ეკონომიკურ ზრდაზე და, საბოლოო ანგარიშში, მოსახლეობის საყოველთაო და დიფერენციულ კეთილდღეობაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Экономика. Под редакцией профессора А.С. Булатова. М., 2005 г.стр.63;
2. ქართული ღვინო - ჩინეთის მილიონიანი ქალაქებისთვის. კვირის პალიტრა. 23 დეკემბერი 2014;
3. <http://www.geostat.ge/>
4. Интеграция в ЕС: опыт Польши и вызовы для Украины. «Зеркало недели. Украина» №35,27 сентября 2013;
5. ლალანიძე. საქართველოს ეკონომიკის ექსპორტზე ორიენტაციის პერსპექტივები. საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები. 2007წ. ოქტომბერი;

6. ევროკავშირი და საქართველო: მითები და რეალობა.

www.netgazeti.ge

7. ოთარ ნადარაია, ოთარ გორგოძე, დავით უტიაშვილი, ნინო შარუმაშვილი. ეკონომიკური ზრდა და სტრუქტურული ტრანსფორმაცია. ჟურნ. ეკონომიკა და საბანკო საქმე. 2013წ. ტომი 1, №2. გვ. 20-21;

8. ვ. ვინსენტზი. სავაჭრო პოლიტიკა და საქართველოს ექსპორტი. საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები. 2006წ. ოქტომბერი გვ. 79;

9. მ. გაბუნია. [www. Eugeorgia. Info/](http://www.Eugeorgia.Info/);

10. ჩვენ ევროპელები. პოლონურიდან თარგმნა ა. გრიშკაშვილმა. თბ. 2006წ.

11. ბიულეტენი #13. 1998წ. ივლისი. საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი;

REFERENCES:

1. Economics. Edited by Professor AS Bulatov. Moscow, 2005 g.str.63; (In Russian Language).

2. Georgian wine - for Million-habitant Cities of China . The Kviris Palitra magazine. 23 December 2014; (In Georgian Language).

3. <http://www.geostat.ge/>

4. Integration in the EU: Poland's experience and challenges for Ukraine. "Mirror of the week. Ukraine »№35, 27 September 2013; (In Russian Language).

5 .G.Ghaghanidze. Prospects of export orientation of Georgian Economy. Georgian Economic Trends. 2007. October. (In Georgian Language).

6. The EU and Georgia: Myths and Realities. www.netgazeti.ge; (In Georgian Language).

7. Otar Nadaraiia, Otar Gorgodze, David Utiashvili, Nino Sharumashvili. Economic Growth and Structural Transformation. Journal: Economics and Banking. 2013. Volume 1, №2. P. 20-21; (In Georgian Language).

8.V. Vincentz. Trade policies and Georgian export. The Economic Trends of Georgia. 2006.October p .79;

9. M. Gabunia. www. Eugeorgia. Info; (In Georgian Language).

10.We, Europeans. Ttranslated from Polish by A. Grishikashvili. Tb. 2006. (In Georgian Language).

11.Bulletin # 13. 1998w. July. The Center for Strategic Research and Development of Georgia.

FOR THE ISSUE OF GEORGIA WHERE TO DIRECT ITS FOREIGN ECONOMIC ORIENTATION VECTOR

U. Samadashvili, Doctor of Economic
Sciences, Associate Professor of
Ivane JavaxiSvili Tbilisi State University

Resume

The paper describes the current poor state of the economy of Georgia. Also there is justified the necessity of realizing the objective of economic growth , its role in the implementation of foreign economic orientation of the vector.

Furthermore, it is emphasized that the country's trade with the outside world is the only way for economic relations, will be it the EU Customs Union or Eurasia, it is a road to nowhere! That is why the main vector of Economic Development should be the diversified international markets and the effective implementation of the obligations under the Association Agreement with the EU. That is why the voluntary, mutually beneficial and balanced integration should not be only these two sides, but also around the world.

Key words: Economic growth, foreign economic liberalization, foreign economic orientation, diversified international markets, balanced integration, the European Union, the Eurasian Customs Union.